EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN 2618-1282 (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Максим Володимирович Яковлєв

Кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародних відносин,
Керівник НОЦ «Школа політичної аналітики»,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
вул. Григорія Сковороди 2, Київ, 04070, Україна.

Maksym Volodymyrovych Yakovlyev

PhD in Political Sciences, Associate Professor,
Head of Department of International Relations,
Director of School for Policy Analysis,
National University of Kyiv-Mohyla Academy,
Hryhoriia Skovorody st. 2, Kyiv,
04070, Ukraine

E-mail: yakovlevmv@ukma.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7774-3513>

УДК: 001.82+303.725.3]:[32.001+81'37]

**ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ ПОЛІТИКИ ЯК ДЖЕРЕЛО
ЗНАНЬ ПРО КОНЦЕПТОСФЕРУ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ**

Received 01 June 2021; revised 28 June 2021; accepted 05 July 2021

DOI: 10.15421/342115

Анотація

У статті виокремлені основні етапи становлення концептосфери політики як складової концептуальної картини світу українців в різні історичні періоди. Методологічною базою для розгляду основного теоретичного матеріалу слугував підхід, згідно з яким концептуальна картина світу (ККС) складається з концептосфер як способу організації концептів, а мовна картина світу містить у собі різні ККС. Основними запропонованими етапами розвитку концептосфери політики ідентифіковані періоди перебування українців під пануванням Австро-Угорської та Російської імперії і цей період відзначається як особливо цікавим для компаративних студій; нетривалий період української державності на початку ХХ ст. і формування радянсько-імперського дискурсу, в якому на особливу увагу заслуговує поновлення колоніального панування російського дискурсу над українським; українська діаспорська мовна картина світу, яка лишається все ще недостатньо дослідженою і яка може бути порівнена з формуванням українськими дисидентами дискурсу, альтернативного до панівного радянського; встановлено, що (пост)радянська спадщина все ще впливає на сучасну українську ККС, а відтак і на концептосферу політики в Україні, на якій також відображається тиск російської пропаганди і сучасна російська неоімперська ідеологія, що намагається зберегти тяглість з радянським минулим і при цьому є засадничо антиукраїнською. У статті встановлено, що перспективними для подальших досліджень виглядають розвідки, в яких на основі міждисциплінарного політико-лінгвістичного підходу можна буде виокремити конкретні констеляції політичних концептів, з яких складається концептосфера сучасної української політичної науки.

Ключові слова: концептосфера політичної науки, концептологія, міждисциплінарні лінгвістично-політологічні дослідження, політична теорія, методологія наукових досліджень, термінознавство.

**Stages of formation of Ukrainian Political Sphere of concepts as the source of knowledge about the
Political Science Concepts' sphere**

Abstract

This article presents a theoretical analysis of potential further scientific inquiries into the sources of knowledge about the political concepts that constitute the sphere of concepts of Ukrainian political science. It is done based on the methodological premises that single out a clear structure of organization of concepts, according to which there is a language picture of the world on a more general level that is composed of conceptual picture of the world, which, in turn, consists of spheres of concepts, including both the general concepts of politics and more specifics concepts of political science. This approach allowed for a deeper look into the historical experience of how the Ukrainian language of politics have evolved over time. Two chronological extremes were taken out from analysis: the very modern political trends and the political language of the Kievan Rus'. The first period that is suggested for comparative studies into the differences and similarities

of Ukrainian language pictures of the world in the realm of politics is the period of Austro-Hungarian and Russian empires. This period is followed by the early decades of the XX centuries with a short but bright period of Ukrainian statehood, after which the Soviet Union as a new form of Russian Empire renewed its imperial domination over Ukraine. During the Soviet era, an alternative political discourse in Ukrainian language emerged in Ukrainian diaspora and, unfortunately, it is still not well researched. Ukrainian dissidents in the Soviet Union also developed an alternative discourse that later on impacted the creation of a modern Ukrainian independent state. The current Ukrainian political concepts' sphere is heavily impacted by the (post)soviet legacy and the neoimperial Russian foreign policy and Russian propaganda that is anti-Ukrainian in its essence. It is suggested in this article that further interdisciplinary studies based on a synthesis between political science and linguistics can enable scholars to find out how political concepts and in what combination create the contemporary Ukrainian political sciences concepts' sphere.

Key words: *political science concepts, concepts 'sphere of political science, interdisciplinary linguistic-political studies, political theory, social science research methodology, terminology science.*

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Дослідження процесів формування різної професійної термінології важко назвати якимось новим дослідницьким напрямом. Термінологічні комісії або аналогічні до них організації існують у багатьох країнах світу, а формування професійної термінології в різних галузях (у тому числі – політології) досліджуються на рівні цілих наукових шкіл. Над рівнем термінологічних досліджень існує рівень дослідження *концептів* в різних галузях знання, а напрями концептологічних студій позначаються застосуванням міждисциплінарних підходів до з'ясування природи і механіки не лише формування концептів, але і їх сприйняття, еволюції та трансформації. Зазвичай для розуміння сутності концептів використовуються лінгвістичні, філософські та історичні підходи, у тому числі і до дослідження концептів політики. Дослідження концептосфери політики як особливого напрямку також потребує міждисциплінарного підходу для розуміння того, в яких спосіб і за якими принципами концепти політики сполучаються одні з одними і створюють особливу, ієрархічну мережу – концептосферу. Наступним кроком є синтез описаних підходів – виокремлення з концептосфери політики концептосфери політичної науки і саме цьому присвячена представлена стаття, в якій подається спроба описати основні етапи формування концептосфери політики в Україні з виокремленням напрямів наукових пошуків для ідентифікації (з метою подальших наукових розвідок) чинників, що впливали на формування концептос-

фери політики, на основі якої визріла концептосфера української політичної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Концепти активно досліджують лінгвісти як в Україні, так і закордоном і серед дослідників концептів з позицій лінгвістики варто згадати таких, як І.Бехта, О.Воробйова, А.Косенко, І.Кожушко, Т.Пристайко, А.Приходько, Р.Теммерман та інші. Релевантним до теми цієї статті є підхід А.Косенко, яка виділяє два напрями й два підходи до концептів як об'єктів мовознавчих розвідок: *когнітивно-психологічний* та *культурологічний* напрями, *структурно-системний* та *епістемологічно-інформаційний* підходи [Косенко 2009: 235-237]. Цей підхід показує, що лінгвісти у своїх розвідках застосовують міждисциплінарний підхід і синтезують методологічні напрацювання різних наукових напрямів. Концепти у філософсько-історичному і політологічному контексті досліджують за двома великими школами, які сформували цілі методологічні традиції: *Кембриджська школа інтелектуальної історії* [Атнашев, Велижев 2018] та німецька традиція *Begriffsgeschichte*, яку в англomовному світі також називають *conceptual history*, видатним представником якої є М.Ріхтер [Richter 1986]. Ключова відмінність між ними полягає в ролі контексту в розумінні суті досліджуваних концептів: для Кембриджської школи контекст є принципово важливим, завдяки чому представників цього напрямку інколи називають *контекстуалістами* [Lamb 2009]. У науках про суспільство значний внесок до методології концептології

зробили Дж.Сарторі, Дж.Геррінг, Д.Колліс. Їхні підходи американський науковець Г.Гертц назвав *семантичними*, що, в його розумінні, означає дискусії щодо смислу концепту з позицій різних філософських напрямів [Goertz 2005: 1-2]. З одного боку, така значна кількість напрямів досліджень (і, відповідно, методологічних напрацювань) свідчить про значну увагу до концептів як напряму дослідження. Разом з тим, предметне поле концептології політичної науки лишається недостатньо дослідженим в Україні, у тому числі недостатня увага приділяється політологічному аналізу витоків формування концептосфери політичної науки в концептосфері політики в цілому.

Мета статті: на основі основних етапів формування української концептосфери політики окреслити напрями досліджень потенційних історичних складників концептосфери української політичної науки. При цьому зауважимо, що запропонований у статті розгляд здійснюється з урахуванням теорії критичного дискурсу-аналізу і здійснюється саме на теоретичному рівні, тож подальший розгляд виокремлених етапів (які ми вважаємо лише потенційними) потребуватиме опрацювання емпіричного матеріалу з виокремленням конкретних концептів і їхніх констеляцій у вигляді предметних концептополів.

Виклад основного матеріалу.

Перед тим, як перейти до розгляду потенційних етапів формування української концептосфери політики, уточнимо підхід до розуміння цього явища. Українська дослідниця Н.В.Плотнікова визначає *концептосферу* як «фрагмент концептуальної картини світу, сформований на основі уявлень людини та репрезентований сукупністю одиниць пам'яті (концептів), які групуються за тематичною ознакою» [Плотнікова 2020: 92]. Її стаття, присвячена поняттям «концепт» і «концептосфера» у сучасній лінгвістиці є дуже цінною з двох причин: 1) дослідниця простежує співвідношення концептосфери з концептуальною картиною світу і з мовно картиною світу; 2) вона виділяє підходи до розуміння концептів у сучасній лінгвістиці, а також 3) виокремлює складові концептосфери і види концептосфери (наприклад, мікроконцептосфера).

Відтак можна стверджувати, що в поданому Н.В.Плотніковою визначенні добре синтезовані основні підходи до розуміння не лише терміну «концептосфера», але і його основного складника – концепту. Відповідно, у межах цієї статті ми враховуватимемо, що складові концептосфери можуть бути явищами психологічного, когнітивного, філософського та історичного характеру, поєднаними в різні групи (у вигляді мікроконцептосфер). Також ми враховуємо підхід Н.В.Плотніковою, за якою концептуальна картина світу (ККС) є частиною мовної картини світу (МКС), і, як вже зазначалося, концептосфера складається з мікроконцептосфер.

Становлення концептосфери української політичної науки, як і, в широкому розумінні – мови будь-якої іншої царини наукового знання, відбувало впродовж кількох основних етапів, в контексті загального розвитку України як держави і становлення українців як нації. Остання теза може звучати надмірно пафосно чи навіть націоналістично для тих, хто схильний ототожнювати націоналізм з шовінізмом чи правим радикалізмом (чим особливо зловживають сучасні кремлівські ідеологи), але ми можемо констатувати, що націоналізм як ідеологія, ключовою вимогою якої була побудова національної держави (англ. nation state) була дуже успішною, бо станом на зараз світ у принципі побудований за цим принципом, що дуже добре втілено у назві найбільшої наддержавної міжнародної організації, до якої входять більшість країн світу – Організація об'єднаних націй (зауважимо, що саме націй, а не держав чи країн). В історичному розрізі враховувати етапи розвитку політичної науки (в цьому контексті йдеться передовсім про політичну думку) в процесі становлення української нації важливо тому, що вона відбувалася в межах різних імперій, що панували на землях сучасної України і що, своєю чергою, мало прямий вплив на формування концептосфер політики. Зазвичай для протиставлення і контрасту наводять Австро-Угорську імперію і Російську імперію: права народів, що входили до цих держав, справді дуже відрізнялися, так само, як і їхні можливості участі в суспільно-політичному житті імперій. Від укра-

їнців Австро-Угорщини ніхто не очікував, щоб вони погодилися на статус, умовно, «малоавстрійків» чи «малоугорців», як це було у Російській імперії з «малоросами», тобто в принципі ніхто не вимагав від українців відмови від своєї ідентичності. Те саме стосується і питання мови, хоча маємо визнати, що в Австро-Угорській імперії офіційні і більш престижні мови (звісно, подані тут твердження є суттєвим спрощенням історичної картини задля стислості викладу та ілюстрації основного аргументу) не сприяли розвитку української як менш престижної, але до агресивного стану боротьби з українською мовою, як це було в Росії (Ємський указ, Валуєвський циркуляр) також було далеко. У таких умовах у спільнотах українців у двох імперіях формувалися різні мовні картини світу, частиною яких була концептуальна картина світу, до якої входила і концептосфера політики. Сам дискурс про політику, звісно, формувався панівними імперськими мовами, однак це не означає, що українці у Львові, Ужгороді, Полтаві чи Харкові не обговорювали політику, не писали про неї українською мовою (вочевидь, мірою своїх можливостей і в певних межах). Відтак окремою темою може стати порівняльне дослідження становлення концептосфер політики в українській мовній картині світу під час формування української нації в різних імперіях. При цьому враховувати необхідно і метаконтекст політичних подій і перетворень у цих державах: з одного боку, 1850 р. з'являється Крайова конституція для Галичини, але, разом з тим, історики та політологи називають період, в який увійшла Австро-Угорщина після 1851 року *неоабсолютизмом*, і в цей період потрапляє і царювання російського імператора Миколи I (1825-1855), яке також позначається посиленням самодержавницької реакційної і великоросійської політики – Уваровська теорія офіційної народності постала саме в часи панування Миколи I. Відповідно, можемо припустити, що такі концепти, як «свобода», «автономія», «влада» сприймалися та осмислювалися українцями в двох імперіях по-різному.

Важливим і по-своєму унікальним дослідженням становлення й розвою політичних

ідеологій в Україні є дослідження американського історика і політолога Джеймса Мейса «Комунізм та дилеми національного визволення. Національний комунізм у радянській Україні 1918-1933 рр.», що вийшла в українському перекладі Максима Яковлева 2018р. [Мейс 2018]. Викладене у цій праці дослідження цінне зокрема й тим, що в ньому поданий розлогий огляд наукових розвідок ключових науковців, що були репресовані за радянських часів і які подавали справді українську та анти-російсько-імперську інтерпретацію подій, що ґрунтувалися на дослідженні емпіричних фактів, зокрема в розділі 5, що називається «Михайло Волобуєв та проблеми української економіки» та у розділі 7 «Матвій Яворський та перипетії інтерпретації минувшини» [Мейс 2018]. Можна стверджувати, що ці розділи показують, як формувалися ідеологія та бачення економіки та історії з про-українських, нехай і комуністичних (або якщо дивитися з позиції сучасності – лівих в ідеологічному розумінні) позицій. Відповідно, можна говорити і про особливу мовну культуру світу, яку ці позиції формували і яку зрештою зруйнувала хвиля подальших репресій. Також цікавою в цьому дослідженні Дж.Мейса є особлива концептосфера в розумінні сукупності концептів, що перетинаються між собою та перебувають у певному впорядкуванні [Плотнікова 2020: 92], яку він назвав *національним комунізмом*. Звісно, у всіх, знайомих з радянською ідеологією, це словосполучення відгукується як антонім до часто вживаного в Радянському Союзі словосполучення *буржуазний націоналізм*, який вживали для ідеологічного цькування будь-яких рухів, що виступали за незалежність України. З іншого боку, слід також врахувати, що на початку XX ст. більшість політичних сил України справді були організовані в ті чи інші *соціалістичні* партії, відповідно український націоналізм був справді лівого політичного толку, але при цьому, як це дуже добре доводить своєю працею Дж.Мейс, він ще був й *антиколоніальним*, спрямованим на боротьбу з російським колоніалізмом. Якщо врахувати цей факт, то можна припустити, що розуміння ключових політичних концептів (особливо «влади», «свободи», «рівності») у цьо-

му контексті містили в собі засади соціалістичної ідеології (тобто рівності класів, участь робітничого класу в управлінні державою) і, водночас, боротьбу за національне звільнення від колоніальної залежності від Росії. Це, своєю чергою, накладає додаткові смислові конотації до концепту «свобода» і т.д. Цей етап формування концептосфери політики в україномовній картині світу варто ретельно проаналізувати і з огляду на те, що після здобуття Україною незалежності після розпаду СРСР з новим завзяттям поновився дискурс про українську незалежність від колоніального панування Росії, а не всі політичні сили, які виступали за незалежність України на початку 1990-х рр., робили це з правих чи ліберальних ідеологічних позицій.

Наступний етап – період Радянського Союзу та його вплив на формування мовної картини світу, є справді добре дослідженим завдяки працям Лариси Масенко – знаковою в цьому розрізі є її ґрунтовна праця «Мова радянського тоталітаризму», що вийшла друком 2017р. [Масенко 2017], в якій вона, приміром, виділяє «дискурс ошуканства», пише про домінування оціночних суджень над пояснювальними тощо. Безумовно, такий спосіб формування дискурсу, що був притаманний радянській «новомові», не міг не вплинути і на способи говоріння про політику, а відтак – на концептосферу політичного, тому що важко припустити, що за радянських часів взагалі не говорили про політику українською мовою. Також варто звернути увагу на те, що паралельно до офіційного, радянського дискурсу, який ми, за Л.Масенко, також назвемо «мовою радянського тоталітаризму», існували щонайменше два альтернативні дискурсу: 1) дисидентський, 2) діаспорський. Звісно, українська мова нашої діаспори відрізняється від сучасної української літературної мови, але, вочевидь, треба визнати, що це – «справа звички», в тому розумінні, що до аналізу цих текстів треба бути готовим і мати на увазі, що в діаспорі писали багато не тільки про історію, але й про політику й економіку, і не лише мемуари, у чому можна легко пересвідчитися, якщо подивитися на публікації, зібрані на чудовому онлайн-ресурсі Diasporiana. Важко

відстежити вплив саме діаспорського українського політичного дискурсу на формування сучасної української концептосфери політики, але те, що цей вплив не є дослідженим не означає, що його нема, тому цей напрямок вочевидь є перспективним для подальших досліджень.

Сучасний український політичний дискурс також проходив кілька етапів свого формування і багато в чому основні його трансформації пов'язані з подоланням (пост) радянської спадщини, що стосується як стилістики (зокрема безапеляційного вказування на «єдино правильні» в ідеологічному розумінні позиції), так і змістовного переходу до більш міжнародної мови політики, що, зокрема, означало й запозичення відповідної термінології. Це, своєю чергою, могло відбуватися і через переклад термінів (приміром, маємо *врядування* як переклад з англійською *governance*), через пряме запозичення (приміром, коли ми говоримо про *деліберативну політику* чи *інклюзивні практики*). Не завжди запозичення впроваджуються однаково легко та/або ефективно, часто цьому заважають ідеологічні упередження (які українська концептосфера отримала у спадок від Радянського Союзу). Яскравим і добре дослідженим прикладом є передача українською мовою словосполучення *public policy*, що позначає цілу царину і на підтримку вкрай етатистського варіанту перекладу якого – *державна політика* – виступали різні науковці [Яковлев 2016]. Вочевидь, дотримуватися рядянщини у підходах до процесів державного управління нескінченно довго – неможливо, тому справедливо (на наш погляд) перемогу з часом здобула *публічне політика*, як і *публічне адміністрування*, *публічні фінанси* тощо. Можна також припустити, що з часом й українська мова стає дедалі більш гнучкою та «піддатливою» до впливів інших мов, особливо – англійської, що також може бути предметом окремих наукових розвідок.

Розгляд чинників, що впливають на формування української політичної мови в цілому, а концептосфери політичного зокрема, не буде повним без аналізу впливу політичних дискурсів сучасної Росії. По-перше, на превеликий жаль рівень володіння англійською мо-

вою в середньому по Україні лишається вкрай незадовільним, відтак у науковій царині часто українські науковці (в тому числі й суспільствознавці) споживаються російськомовні публікації. Низьке володіння іноземними мовами і поширення російської мови в Україні також має своїм наслідком потужне споживання російськомовного медійного продукту, що також впливає на поширення російських політичних дискурсів в Україні. По-друге, Україна постійно перебуває у центрі уваги російської пропаганди – нашої країні федеральні російські пропагандистські канали регулярно присвячують значну частку ефірного часу. Усе це веде до того, що українській політичній мові важко позбавитися колоніальної залежності від російської мови. Це особливо гостро (і, на жаль, тривожно) відчутно не стільки в мові політичній, скільки навіть на рівні української мови взагалі: є частка українського населення, яка в штики сприймає внесення змін до правопису, якщо ті не відповідають / не є суголосними російським орфоепічним чи граматичним нормам (приклад можна взяти навіть з цього абзацу – *етер* замість *ефір* вже для декого виглядає «страшним» проявом «агресивної українізації»). Будемо сподіватися, що з часом українська мова зможе позбутися колоніальної залежності від російської мови, однак цей процес однозначно буде тривалим і дуже болісним. У плані політичних ідеологій сучасна Росія намагається виробити різні альтернативи до західних моделей ліберальної демократії, у вигляді «суверенної демократії» чи якоїсь особливої «євразійської цивілізації», і, на жаль, не всі в українському суспільстві мають імунітет до таких прожектів, практично усі з яких є антиукраїнським та неоімперськими за своєю суттю.

На сучасному етапі розвитку концептосфери політики в Україні наше суспільство не залишається осторонь і сучасних світових трендів, які потребуватимуть своєї оцінки у майбутньому, хоча заперечувати їхній поточний вплив неможливо. Це, зокрема, просування питань гендерної рівності, протидія дискримінації окремих груп населення тощо. Так само під час розгляду етапів формування української концептосфери політики ми не

вдавалися до дослідження часів Київської Русі та історичного періоду до оформлення Австро-Угорської та Російської імперій, що також може бути предметом окремих наукових розвідок, які пропонуємо робити за схемою: 1) опис мовної картини світу; 2) виокремлення концептуальної картини світу за тематичним напрямом – сферою політики; 3) ідентифікація ключових компонентів концептосфери політики. Ідентифікована концептосфера політики дозволить виокремити *концептосферу політичного* як своєрідну дослідницьку надбудову, сформовану у певний історичний період.

Таким чином, викладений у цій статті матеріал дозволяє намітити основні напрями подальших досліджень особливостей формування концептосфери політики, але виокремлені характеристики кожного з них дозволяють твердити, що особливості суспільно-політичного контексту формували світогляд українців та способи їхнього мислення і говоріння про політику (цією проблематикою зокрема займається когнітивний напрям концептології).

Висновки.

Концептосферу української політичної науки як сукупність концептів різного рівня слід розглядати у комплексі з концептосферою політики. Згідно з запропонованим методологічним підходом Н.Плотнікової, концептуальна картина світу, що складається з концептосфер, є частиною мовної картини світу (МКС), відтак дослідження МКС світу українців у різні історичні періоди дозволить краще зрозуміти сучасну концептосферу української політичної науки. У цій статті не розглядалися два умовні історичні екстремуми: найсучасніші політичні і культурні тренди, які формують окремі політичні дискурси, а також МКС часів Київської Русі. Запропонований для розгляду перший історичний період стосується формування концептосфери політики (як складової МКС українців) за часів двох імперій – Австро-Угорської та Російської. Різні політичні устрої цих держав та значна відмінність у політичних правах українців в них не могла не позначитися на відмінностях у формуванні концептосфер політики. Початок ХХ ст. позначився формуванням нової

української політичної мови завдяки тому, що українці нарешті змогли здобути свою державу, втім перемога більшовиків і створення Радянського Союзу як наступниці Російської імперії мали наслідком подальшу колоніальну залежність українців, що також відобразилося на концептосфері політики. До здобуття Україною незалежності після розпаду Радянського Союзу в українській діаспорі відбувалося формування альтернативного до радянського політичного дискурсу як частини іншої МКС, яка, на жаль, ще чекає на своїх дослідників. Антирадянський дискурс дисидентів сприяв формуванню нової політичної мови, однак у

цьому контексті також слід відзначити, що навіть сьогодні українська концептосфера політики все ще перебуває під (пост)радянським впливом. Дослідження сучасної української МКС та її політичної ККС неможливо здійснити повною мірою без урахування впливу сучасної російської пропаганди. Нарешті, *перспективними для подальших досліджень* видаються міждисциплінарні політико-лінгвістичні розвідки, в межах яких можна було би відстежити еволюцію конкретних політичних концептів як у межах концептосфери політики, так і в межах концептосфери політичної науки.

Бібліографічні посилання

- Goertz, G. (2005). *Social Science Concepts: A Users Guide*. Princeton University Press.
- Lamb, R. (2009). Quentin Skinner's Revised Historical Contextualism: A Critique. *History of Human Sciences*, March 2009.
- Richter, M. (1986). Conceptual History (Begriffsgeschichte) and Political Theory. *Political Theory*, 14(4), 604-637.
- Атнашев, Т., Велижев, А. (2018). *Кембриджская школа: история и метод*, в: *Кембриджская школа: теория и практика интеллектуальной истории*. Сост. Т.Атнашев, М.Велижев. М.: Новое литературное обозрение, 7-52.
- Косенко, А.В. (2009). До проблеми дефініції концепту як стрижневого об'єкту мовознавчих розвідок. *Серія «Філологічна»*. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 234-239.
- Масенко, Л. (2017). *Мова радянського тоталітаризму*. Київ: Кліо.
- Мейс, Дж. (2018 [1983]). *Комунізм та дилеми національного визволення. Національний комунізм у радянській Україні 1918-1933 рр.* Київ: Комора.
- Плотнікова, Н.В. (2020). Поняття «концепт» і «концептосфера» у сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 31(70), №1, Ч.1, 91-96.
- Яковлев, М.В. (2016). «Соціальне» в соціальній роботі та «публічне» й «державне» в політиці: проблема розмежування відповідальностей. *Наукові записки НаУКМА* 188, 75-78.

References

- Atnashev, T. & Velizhev, A. (2018). *Kembridzhskaya shkola: istoriya i metod* [The Cambridge School: History and Method], in: *Kembridzhskaya shkola: teoriya i praktika intellektualnoy istorii* [The Cambridge School: Theory and Practice of Intellectual History]. Sost. T. Atnashev. M. Velizhev. M.: Novoye literaturnoye obozreniye, 7-52. (in Russian).
- Goertz, G. (2005). *Social Science Concepts: A Users Guide*. Princeton University Press.
- Kosenko, A.V. (2009). Do problemi defi`ni`czi`yi konceptu yak strizhneвого ob`yektu movoznavchikh rozvi`dok [To the problem of defining a concept as a core object of linguistic explorations]. *Seri`ya «Fi`lologi`chna»*. *Cherni`vczi`` Cherni`vecz`kij naczi`onal`nij uni`versitet i`meni` Yuri`ya Fed`kovicha*, 234-239. (in Ukrainian)
- Lamb, R. (2009). Quentin Skinner's Revised Historical Contextualism: A Critique. *History of Human Sciences*. March 2009.
- Meys, Dzh. (2018 [1983]). *Komunizm i dylemu natsionalnoho zvilnenia. Natsionalnyi komunizm u radianskiy Ukrayini 1918-1933 rr.* [Communism and the dilemmas of national liberation, The national communism in Soviet Ukraine 1918-1933]. Kyiv. Komora. (in Ukrainian).
- Masenko, L. (2017). *Mova radians`koho totalitaryzmu* [the language of Soviet totalitarianism]. Kyiv: Klion. (in Ukrainian).

- Plotnikova, N.V. (2020). Poniattia «kontsept» i «kontseptosfera» u suchasni linhvistytsi [The notion of “concept” and “concepts’ sphere” in modern linguistics]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I.Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 31(70), №1, Ch.1, 91-96. (in Ukrainian).
- Richter, M. (1986). Conceptual History (Begriffsgeschichte) and Political Theory. *Political Theory*, 14(4), 604-637.
- Yakovliev, M.V. (2016). «Sotsialne» v sotsialnii roboti ta «publichne» y «derzhavne» v politytsi: problema rozmezhuvannia vidpovidalnosti [“Social” in social work and “public” and “state” in politics: problems of delimitating responsibilities]. *Naukovi zapysky NaUKMA*, 188, 75-78. (in Ukrainian).